

je Bloch storil marksizmu, pa leži v tem, da je revolucionarnemu socializmu prisvojil duhovno tradicijo človeštva. To je storil posebno v »Počelu Upanju«, v marksistično utopijo je vključil vse velike človeške misli o pravilnem in srečnem dopolnjenju zgodovine. V imenu marksizma je vzpostavil nov, širši in globlji odnos do odrešilnih manifestacij človekovega duha. Tako mu na primer religija ni več praznoverje in opij, temveč eno izmed resnih koprnenj po absolutnem. »Dialektični materializem ukinja transcendo in hipostaze o božanstvu, ne da bi s tem ukinil usmerjenost (religije) v ens perfectissimum.« Religija mu torej ni več popolna iluzija, pač pa utopičnost s spačeno absolutnostjo. V Jezusu vidi najboljšega človeka vsega zahoda, zavrača pa cerkvenost in duhovništvo, češ da sta prav onadva projicirala v onostranstvo tisto pristno in neskončno človekovo vrednost, ki jo je poudaril evangelij. Rad bi, da bi se razne pristne podobe o človeku, nastale iz bede in nemira, danes povezale v skupnem upanju na množičnost stvariteljske človekove preobrazbe. V zvezi s tem teži po finejšem pojmovanju razmerja med družbenimi snovnimi temelji in med njihovo duhovno nadzgradbo. Nadzgradba obstaja v svojih vsebinah odvisna od temeljev, vendar si hoče ustvariti svoj lastni prostor.

Edvard Kocbek

S P O M I N I N A J E S E N I N A

(Poglavje iz knjige »Ljudje, leta, življenje«)

Ilja Erenburg

Nekega zelo mrzlega zimskega dneva sem na Tverski ulici srečal S. A. Jesenina; povabil me je na pravo kavo na skrivnostni kraj, ki ga je nazval »Kislovka«.

Ženska, ki nama je prišla odpirat, je veselo zaščebetala: »Ah, Sergej Aleksandrovič! Tako težko sem vas čakala...« Če sodim po drobnarijah na komodi, po starih angleških gravurah, je bila to nekoč premožna dama, zdaj pa je imela »ilegalno« kuhinjo za igralce, pisatelje in špekulante. Jesenin ji je nekaj pošepnil in kmalu je bila na mizi kavna ročka, sladkornica, sladice in celo steklenička likerja. Jaz sem živel skorajda puščavniško in se mi še sanjalo ni o čem takem. Ko je Jesenin videl, da sem začuden, se je razveselil kot otrok: »No, ali ni kakor v kaki pariški kavarni?«

Gospodinja je pohvalila njegovo kravato in spet je bil vesel. Nosil je svetel suknjič in črne lakaste čevlje. Napihoval se je ko kak kmečki fantè in se smehljaj, kadar so ga mimoidoči spoznali.

Popila nisva veliko — steklenička je bila majčkena, vendar se nama ni dalo oditi iz prijetne, tople sobe. Jesenin me je presenetil: začel je govoriti o slikarstvu; pred kratkim si je ogledal Šukinovo razstavo in jel se je zanimati za Picassoja. Pokazalo se je, da je bral v prevodu Verlaina in celo Rimbauda. Potlej pa je deklamiral Puškina:

... sam sebe obtožujoč pretresen se solzim,
a vrst strahotnih ne izmijem.*

* Prevod Mileta Klopčiča.

Nenadoma pa se je lotil Majakovskega: »Tit in Vlas... Kaj le razume s tem? Pa tudi če bi kaj razumel, kakšna poezija pa je to?« Njegove besede me niso presenetile: malo pred tem sem moral v Politehničnem muzeju ves večer poslušati, kako sta se Majakovski in Jesenin zmerjala. Vendar pa sem Jesenina vprašal, kako da ga Majakovski tako vznemirja. »On je pesnik v službi nečesa, jaz pa sem pesnik nečesa. Sam ne vem česa... Dočakal bo osemdeset let, spomenik mu bodo postavili... (Jesenin je zmeraj strastno hlepel po slavi in spomeniki mu niso bili le bronasti kipi, temveč utelešenje nesmrtnosti.) Jaz pa bom crknil kje za plotom, na katerega nalepljajo njegove verze. Pa vseeno ne bi menjal z njim.« Skušal sem mu ugovarjati. Jesenin je bil dobro razpoložen in je proti svoji volji priznal, da je Majakovski — pesnik, vendar »nezanimiv«. Začel se je pripraviti s futuristi. Umetnost navdihuje življenje in se ne more v željenju stopiti. Seveda je on, Jesenin, pisal spolzke verze po zidovih Strastnega samostana, toda to je bila razposajenost, ne pa program. Ljudstvo? Kako ljudski je bil Shakespeare in ni čutil odpora do komedijantov, vendar je ustvaril Hamleta. To ni ne Tit in ne Vlas (povedal je agitko Majakovskega, kjer se omenjata Tit in Vlas). Znova je deklamiral Puškina in rekel: »Če bi napisal štiri take verze, mi ne bi bilo težko umreti... A jaz bom vsekakor kmalu umrl...«

Na ulici mi je Jesenin ob slovesu dejal: »Poezija niso sladice, ne plačš je z rublji...« Te besede sem si zapomnil. Presenetile so me: ta dan sem prvič spoznal Jesenina. Seznanila pa sva se že poprej in njegove pesmi so mi bile že dolgo pri srcu.

Jeseni 1917 me je v Petrogradu povabila k sebi mlada pesnica M. M. Škapska, ki sem jo poznal iz Pariza. Pri mizi je sedel N. A. Kljujev v dolgi kmečki srajci in naglas srebal čaj. Takoj se mi je zazdel kot igralec, ki je že tisočkrat igral isto vlogo.

Pogovor je usahnil, ko je vstopil nov gost, mlad, lep fant, podoben Lelju iz opere; smehljal se je in se predstavil: »Jesenin. Sergej. Serjoža...« Imel je jasne in naivne oči. Marija Mihajlovna ga je poprosila, naj prebere kako pesem. Doumel sem, da imam pred seboj velikega pesnika; hotel sem se z njim pogovoriti, toda on se je samo nasmehnil in odšel.

Potem sva se nekajkrat srečala v Moskvi; govorila sva o pesmih, o dogodkih. V nasprotju s Kljujevom je menjaval vloge: zdaj je govoril o indoklavu, zdaj o dinamičnosti lika, zdaj o skitstvu; toda igrati ni mogel (ali ni hotel). Večkrat sem slišal, kako je, gledajoč s svojimi nebesnomodrimi očmi, rahlo porogljivo odgovoril sobesedniku:

*Ne vem več, ne pomnim:
v Kalugi mordâ,
ali mogoče v Rjazanu...**

Maja 1918 mi je pravil, da je treba vse podreti, spremeniti ustroj vesolja, da bodo kmetje izpustili petelina in bo svet zgorel. Podaril mi je svojo knjigo s temle posvetilom: »Dragemu sovražniku v najinih pogledih na Rusijo in Burjo I. Erenburgu za lep spomin od iskreno ljubečega S. Jesenina.«

In glejte, po dolgem pogovoru na Kislovki sem spoznal pravega Jesenina. Koliko jih je igral! Ko je Ivanov-Razumnik slišal njegovo »Inonijo« v celoti,

* Te verze in vse verze, kjer prevajalec ni posebej naveden, citiram v prevodu Toneta Pavčka.

se je navdušil: »To je pravi revolucionarni subjektivizem...« Različni »Skitiki« so imeli Jesenina za glasnika svoje ideologije in spominjam se, kako je A. A. Schreider v Berlinu dokazoval, da bo Jeseninov klic »Gospod, oteli se!« pretresel buržoazno Evropo. Mladi pesniki pa so v Jeseninu videli začetnika nove poezije; »imaginizem« se je umikal ne kot ena izmed neštetihi literarnih smeri, marveč kot Mojzesovih deset zapovedi.

Ne bi bilo prav, če bi mislili, da je Jesenin varal ali, če hočete, mistificiral druge; pogosto je igral samega sebe; različna čustva, ki so divjala v njem, so terjala oblike in tedaj je popuščal samemu sebi: iz žalosti je delal program, iz duševne zbežanosti — literarno šolo.

Le redko je bil srečen. Majakovski je podrejal svoja razpoloženja ideji. Jesenin pa je mogel (kakor mi je nekoč priznal) »neumnosti počenjati« v »Dominu« ali v »Pegazovem hlevu«, toda pisal je brez razmišljanja, kakor mu je tisti trenutek prišlo na misel.

Ko je končno priznal svoj duhovni poraz, je dejal:

*Sprejemam vse.
Sprejemam vse, kot je v tem kraju.
Po utrjih potih hodil bom še sam,
vso dušo oddal oktobru bom in maju,
le svoje lire ljubljene ne dam.*

Majakovski se je moral spoprijemati z nerazumevanjem, roganjem enih in duševnim hladom drugih, Jesenina pa so razumeli in ljubili že za življenja. V njegovih verzih je bila tista iskrenost, tisto nenavadno zvenenje, ki si je podredilo ljudi, razpoložene celo proti njemu, ko so slišali za njegove nespodobne pohode po krčmah. Sanjal je o slavi in se je je preobjedel. Ko je imel petindvajset let, se je v pesmi obrnil do svojih staršev:

*O, če vidvá bi razumela,
da v Rusiji že mnogo let
ta vajin sin najboljši je poet.*

Vanj se je zaljubila znamenita plesalka Isadora Duncan, katere plese sem z navdušenjem hodil gledat v gimnazijskih letih. Razveselil se je njene nežnosti kot svetovnega priznanja. Hotel se je razgledati po svetu in je eden od prvih prepotoval vso Evropo in spoznal Ameriko. Ženske so se zaljubljele vanj. Stari črnici in pariški capini so mu sočutno pomežikovali. Gorki je jokal, ko mu je bral svoje pesmi. Vse je delal, kar se mu je zljubilo, in celo strogi varuhi sovjetskega načina življenja so pogledali skoz prste ob njegovih predrznih domislicah.

Vendar si je težko misliti bolj nesrečnega človeka. Nikjer se ni mogel umiriti; mučil se je z ljubeznijo, sumničlil prijatelje, da spletkarijo; nezaupljiv je bil in prepričan, da bo kmalu umrl. Poznam razlage praznih filistrov: »Zapil se je.« Toda saj vendar ne smemo zamenjati posledice z vzrokom. Zakaj se je zapil? Zakaj se je zlomil prav ob začetku življenjske in pesniške poti? Kako da je toliko neponarejene grenkobe celo v njegovih zgodnjih pesmih, ko še ni pil in ne razgrajal? Pravijo, da so za Nepa prilezli izmečki družbe iz razpok in tedaj je nastala »Moskva kabackaja«; toda »Izpoved huligana« je bila napisana pred Nepom, tisto zimo, ko je bila Moskva podobna delavskemu domu ali samostanu s strogim režimom. Zakaj se je Jesenin obesil, ko mu je bilo trideset let, na vrhuncu slave, ko še ni zaslišal daljnih korakov starosti?

Imel sem priliko brati, da je Jeseninova drama — v njegovem razkoraku s časom. Po mojem pa ne gre za čas. Seveda je Jesenin živel v zelo težkih letih in se je velikokrat obregal ob čas; toda večkrat je temu času izpovedal tudi svojo ljubezen. Revolucijo je sprejel po svoje: leta 1921 ga je še mamila elementarnost upora in je nameraval napisati pesnitev »Pohajkuj polje«. Srečala sva se malo pred mojim odhodom v Pariz; podaril mi je svojo knjigo »Trerjadnica« s temle posvetilom: »Vi poznate vonj naše zemlje in slikovitost našega podnebja. Povejte Parizu, da se ga ne bojim, da bomo v snegu naše domovine znova znali zaplesati v metežu, enako strašnem zanje in za te.« To je bilo spomladi leta 1921; zdi se, da so v tem času že vsi pozabili na »skitstvo«, toda Jesenin je še zmeraj sanjal o drzni tolpi, ki se podi na iskrih konjih po vsem našem planetu.

Minilo je štirideset let. Jesenina pri nas bero, ljubijo in nikomur ne pride na misel, da bi se poglobil v zamotani klobčič njegovih političnih idej. Leta 1920 je zapisal:

*Želim si, da bi jadro bil rumeno
v deželi, kamor nas poganja čas.*

Pet let pozneje, malo pred smrtjo, pa je priznal, da na ladji ni bil jadro, marveč eden izmed potnikov:

*A kdo na veliki palubi ni mordà
povračal, padal, ne psoval med nami?
Le redki so z izkušnjami duha
trdni kljub zibanju ostali...*

*Zdaj leta so prešla.
Drugačen sem postal.
In čutim, mislim brez škandala.
In često dvigam ob praznikih bokal:
Krmarju slava, čast in hvala!*

Prepotoval je Evropo in Ameriko in ni ničesar opazil. V pismih je pisal: »...Moj cilindar in površnik, ki ga je skrojil berlinski krojač, sta vse spravila v besnost... Taka svinjarija, enoličnost, taka duhovna revščina, da mi gre na bljuvanje...« in »razen fokstrota tukaj skoraj ni ničesar, tu samo žro in pijo in spet fokstrot...« Seveda na Zahodu takrat ni bil samo fokstrot, temveč tudi krvave demonstracije in lakota in Picasso in Romain Rolland in Chaplin in še mnogo drugega. Vendar Jesenina razumem. Ne gre zgolj za ljubezen do brezic, o kateri so mnogi pisali, temveč tudi za to, da je od daleč zagledal v vsej veličini ljudstvo, ki se je pognalo k prihodnosti.

Ko se je vrnil v Rusijo, je skušal narediti zaključke: »Naše komaj ohlajeno nomadsko taborišče mi ni všeč. Meni je všeč civilizacija. Toda prav nič mi ni do Amerike. Amerika — to je tisti smrad, kjer propada ne samo umetnost, temveč sploh najboljša hotenja človeštva.« V časniku je objavil članek, naiven in brezmočen, toda Ameriko je označil nenavadno krepko: »železni Mirgorod«. Moram pa pripomniti, da je bilo to leta 1923, takrat, ko je Lef proslavljal lepoto newyorških nebotičnikov, ko je bil v modi NOT — dve leti pred tem, preden je odpotoval v Ameriko Majakovski.

Jesenin je bil predvsem pesnik; zgodovinski dogodki, ljubezen, prijateljstvo — vse to se je moralo umakniti verzom. Imel je redek pesniški dar. Zoologu je slavec eden izmed ptičev iz razreda vrabcev; vendar ni mogoče

z nobenimi opisi ptičjega grla razložiti, zakaj je slavčevo petje že od nekdaj očarovalo ljudi v vseh krajih sveta. In nihče ne more razložiti, zakaj nas ganejo mnoge Jeseninove pesmi. Imamo pesnike, ki so polni visokih misli, blestečih opažanj, strastnih čustev, pesnike, ki desetletja osvajajo umetnost, da bi povedali svoje duhovno bogastvo drugim. Jesenin pa je pisal pesmi samo zato, ker se je rodil kot pesnik.

*Peti ne ume vsak.
Kraj tujih nog samo malokaterim
je dano padati ko z jablan sad.*

Globoka žalost je bila lastna pesniškemu glasu Jesenina; ni je mogoče pripisati dobi, čeravno je mnogo pripisala dobi:

*Lepo jim je stati ob strani
in biti ljubezenske boje. —
Le jaz, kot psalmist, domovini
zdaj veliko hvalnico pojem.**

Sam je vedel, da njegove otožnosti, njegove osamljenosti ni nihče kriv:

*Le kam naj grem? S kom bi srce delilo
to trpko radost, da sem živ ostal?
Se mlin — lesena ptica z enim sami krilom —
ki nem miži, že zdavnaj je obstal.*

*Vsem tuj in nepoznan sem tu
in kdor poznal me je, me davno je pozabil...*

Takšna čustva lahko vzniknejo v kateri koli dobi.

Nemara Jeseninove pesmi zato ne zastarajo:

*Ah, uvel je moje glave grm,
v pesniškem ujetništvu živim.
Z ječo čustev bil sem kaznovan,
mlinske kamne pesmi zdaj vrtim.**

Ali:

*In spet pravim, vendarle ne mami,
ampak sodrži, ki se reži:
»Eh, spotaknil sem se le ob kamen,
nič ne dé, čez noč se zaceli!«*

Kdaj je napisal te vrstice? Pred štiridesetimi leti? Pred sto leti? Včeraj? Ne vem. Ni važno.

V vojnih letih sem pogosto slišal od mladih poročnikov, ki so padli na bojišče naravnost iz šolskih klopi, in tudi zdaj mi kateri reče: »Ljubim Jesenina.« To mi je razumljivo. Če niso mladi ljudje pesniki in ne posebni ljubitelji poezije, redko vzamejo s police zvezek pesmi, kadar jim je veselo, lahko pri srcu; raje gredo k nogometni tekmi, na ples, na sprehod z dekleti, naglas sanjarijo ali pa se vroče prepirajo. Verzi so jim potrebni v urah žalosti in takrat jim pride na pomoč Jesenin, ki je že zdavnaj umrl in o katerem ničesar ne vedo — razen najvažnejšega, da je pisal čudovite pesmi.

* Prevedel Kajetan Kovič.

Ni pisal o tem, kako delati verze, nikoli ni postavljaj pesnikovega dela v isto vrsto s produkcijo, vendar bi bilo smešno koga prepričevati, da je bil naiven pevec. Pa so sploh kdaj bili takšni? Pet stoletij je krožila legenda o »odkritosrčnem pesniku« Françoisu Villonu, pijancu in zločincu, ki je pisal, kakor mu je gospod bog dušo ustvaril. Pred kratkim pa je Tristan Tzara odkril: zaključne vrstice Villonovih balad so šifrirane in v njih pesnik razkriva resnico tudi o svojih ljubezenskih bolečinah in o svojih hudodelstvih. Prav zares je potrebno veliko mojstrstvo, da zvenijo vrstice, v katerih je vsaka peta ali sedma črka — šifra, naravno, da nihče ne pomisli na težave, ki jih je utegnil imeti avtor. Jesenin mi je večkrat pravil, da dolgo dela ob verzu, da črta in meče v koš. Majakovski se je izrazil o njem: »Zvonki razuzdanec pomočnik.« Jesenin pa je zapisal: »Prišel sem kot nedodelan mojster...« (Prav je imel Jesenin: »razuzdanec« je postal od žalosti, »zvonki« nikoli ni bil, vprašanje o tem, ali je bil »mojster« ali »pomočnik«, pa je razrešil čas.) Jesenin se je večkrat imenoval »huligana«; toda glede enega je bil spoštljiv: cenil je mojstrstvo. Kako tuj mu je bil Brjusov, a ko je zvedel za smrt Valerija Jakovljeviča, je zapisal: »Ta novica je boleča in huda, zlasti za pesnike. Vsi smo se učili od njega. Vsi vemo, kakšno vlogo je imel za razvoj ruskega verza...«

Jeseninova poezija je mehka, človeška; v njej ni ne surovosti in ne duševnega hlada. Njegova pesem o psici, ki so ji utopili mladiče, je bila napisana med vojno, ko so se ljudje že začeli predajati ravnodušju. Malo pred samomorom je napisal pesem »Črni človek«. Podoba, očitno navdihnjena po Puškinu: »črni človek« zasleduje Mozarta. Toda Mozartov »črni človek« je — smrt. Vendar je tudi Jesenin vedel, kako peče vest; »črni človek« je okruten in opominja:

*Čeden je bil,
povrh še poet
z močjó, ki bilà ni velika,
a vendàr samosvoja,
in neko ženó
dobrih štiridesetih let
klical je grda punčka
in ljuba moja...*

*»Poslušaj, poslušaj!«
hrope, strmi mi v obraz
in vse bliže k meni,
vse bliže se sklanja,
»nisem vedel, da podlež kateri
bi v nočni čas
tako brez potrebe in noro
trpel od nespanja...«*

V življenju je bil nežen, ganljiv in neznosen — v nasilju duševne stiske. Videl sem ga mehkega, mirnega, pozornega; videl sem ga tudi v stanju, ki je mejilo na zmešanost. Ne bi rad pripovedoval o tem, kar je bolj v zvezi s patologijo kakor duševno strukturo pesnika.

V Berlinu sem ga nekajkrat srečal z Isodoro Duncan. Razumela je, da mu je težko, in bi mu rada pomagala, a ni mogla. Bila je skoraj dvakrat starejša od Jesenina, bila je ne le talentirana, temveč tudi človeška, nežna, taktna; on pa je bil klataški cigan; najbolj ga je strašila duševna negibnost.

Ob njem so zmeraj bili njegovi sateliti: imaginisti, Kusikov s kitaro ali »kmečki pesniki«, ko da so pravkar stopili z lakiranih škatic Paleha. Pesnike

so odrivali čisto navadni pijanci, zadovoljni že s tem, da jim je bilo dovoljeno priti k mizi znamenitega človeka.

Če je bil futurizem ne glede na rumeno jopico in na lornjeto Burljuka velik umetniški in družben pojav, pa se mi je imaginizem vedno zdel nagloma narejen izvesek za skupino literatov. Jesenin je ljubil pretepe; in kakor so se v gimnaziji »Grki« preteпали s »Perzijci«, tako se je pač pridružil imaginistom, da bi se pretepal s futuristi. Vse to ni v njegovi biografiji niti ena stran, marveč samo nekaj opomb, ki utegnejo vzbuditi zanimanje zgolj literarnega zgodovinarja.

Najbolj zoprno pa je bilo videti ob Jeseninu povsem slučajne ljudi, tisto psevdoliterarno svojat, ki je rada pila (in tako dela tudi zdaj) vodko na račun drugega, se grela ob tuji slavi in se skrivala za tujo avtoriteto. Vendar Jesenin ni zgrmel v pogubo zato, ker so ga obletavale te črne mušice, ki jih je privlačeval, poznal je njih ceno. Toda v stanju, v kakršnem je bil, mu je bilo laže med ljudmi, ki jih je preziral.

Leta 1924 sem ga zadnjikrat srečal pri najinih znancih. Bil je ves razrvan, hotel je oditi — divjat, razgrajat. Več ur sem ga pregovarjal, zadrževal, on pa je obupano ponavljal: »Pusti me, no... Saj nisem proti tebi... Jaz sploh...«

V eni izmed zadnjih Jeseninovih pesmi so tele vrstice:

*Kako ne imel bi vas rad?
Postal bi rad, rože, vaš brat.
Šumita, reseda, levkoja.
Brez žalosti duša je moja.
Brez žalosti duša je moja,
šumita, reseda, levkoja.**

Vsi razumejo, da levkoja ni hrast in reseda ne lipa in da ne moreta šumeti. Vseeno pa je to lepo, a zakaj je lepo, ni moč povedati: taka je pač poezija. In kadar se spomnim na Jesenina, si vselej mislim: pesnik je bil...

Prevedel Fr. Šafar

POLEMIKA

KRITIKA NA RAZPOTJU

Še nikoli se nisem v zadnjih, kritično tako nerazveseljivih časih s tolikšno jasnostjo zavedel položaja sodobne kritike, alternative, pred katero stoji in ki jo nemalo bega, kakor ob članku Vladimira Kralja »Razmišljanja o sodobni ameriški dramatik«. Članek je pisan zelo odkrito. Pri tem me prav nič ne moti dejstvo, da je iskren nemara bolj nehote kakor hote, vsekakor je tak, da nekako posebno nazorno in jasno kaže izbiro, pred katero se pogosto znajde prenekateri današnji kritik. Ravno tako me ne moti niti to, da Kralj s svojo odločitvijo vsaj po mojem mnenju in zdi se mi, da tudi po logiki stvari in po njegovih lastnih mislih, na tem razpotju še ni našel prave smeri.

Alternativa, za katero gre, je tale: kako soditi glasna in »uspešna« tuja dela in dela domačih avtorjev, ki doživljajo v inozemstvu prav tako glasna priznanja? Ali je taka dela soditi po svojem spoznanju, čutu in okusu ali je

* Prevedel Kajetan Kovič.